

ΘΡΑΚΙΚΟΝ ΠΑΣΧΑΛΙΝΟΝ ΕΘΙΜΟΝ ΜΑΓΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ*

ΥΠΟ
ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

Διὰ τῆς ἀνακοινώσεώς μου προτίθεμαι νὰ ἐξετάσω λαϊκὴν συνήθειαν χρησιμοποιοῦσας τῶν ἐρυθροβαφῶν ἀβγῶν τοῦ Πάσχα εἰς μίαν μόνον εἰδικὴν περίπτωσιν ἐκ τῶν πολλῶν αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν. Πρόκειται περὶ τῆς συνηθείας χρησιμοποιοῦσας τῶν ἀβγῶν τούτων ὡς μέσων προφυλάξεως ἀπὸ ἀποβολῶν τῶν ἐγκύων γυναικῶν.

Πρὶν ἢ ὁμως προχωρήσω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ θέματος τούτου, θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ ὑπενθυμίσω μόνον ὅτι περὶ τῆς ἀσκήσεως τοῦ γνωστοῦ, γενικωτέρου, ἐθίμου τῆς βαφῆς καὶ διανομῆς τῶν ἀβγῶν κατὰ τὸ Πάσχα ἔχουν ἐξενεχθῆ μέχρι τοῦδε πολλὰ καὶ ἀξιόλογοι ἀπόψεις τόσον ὑπὸ ἰδικῶν μας ὅσον καὶ ὑπὸ ξένων ἐρευνητῶν. Αἱ ἀπόψεις αὗται διαφέρουν ἐν πολλοῖς μεταξὺ των, ἄλλων ὑποστηριζάντων ὅτι τὸ ἔθιμον εἶναι χριστιανικὸν καὶ ἄλλων ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ἀβγῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν λατρείαν τῶν ἑορτῶν τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ πιθανῶς ἐπιβίωσιν λατρείας προχριστιανικῶν θεῶν καὶ μάλιστα τῆς λατρείας τοῦ Ἄττιος, τελουμένης κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου, ὡς δηλ. συμβαίνει καὶ μὲ τὸ χριστιανικὸν Πάσχα περίπου¹.

Ὡς γράφει ὁ Καλλιस्थένης Χουρμουζιάδης, εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης οἱ κρατητῆρες ἦσαν τὸ συνηθέστερον φυλακτῆριον τῶν ἐγκύων. Ἐν εἶδος κρατητῆρων ἐγένετο, ὡς ἀναφέρει, ἀπὸ τὸ πρῶτον βαμμένον ἀβγὸν τῆς Μεγάλης ἢ Κόκκινης Πέμπτης. Διὰ νὰ ἐπιτύχη ὁ κρατητῆρας αὐτὸς ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀβγὸν μαύρης ὄρνιθος. Τοῦτο ἐφυλάσσετο ἐπὶ ἐπταετίαν εἰς τὸ εἰκονοστάσιον τῆς οἰκογενείας, ὁπότε τὸ ἐσωτερικόν του ἀπεξηραίνετο καὶ τὸ ἀβγὸν σειόμενον διὰ τῆς χειρὸς «ἐκουδούνιζε». Τότε λοιπὸν τὸ περιετύλισσαν ἐντὸς τεμαχίου ὑφάσματος,

* Ἀνακοινώσεις γενομένη κατὰ τὸ Α' Συμπόσιον Λαογραφίας τοῦ Βορειοελλαδικοῦ χώρου (18 - 20 Ἀπριλ. 1974, Θεσσαλονίκη).

1. Ἴδὲ σχετικῶς Σ τ ἰ λ π ω ν ο ς Π. Κ υ ρ ι α κ ἰ δ ο υ, Τὰ κόκκινα ἀβγά τοῦ Πάσχα, Περὶχρησθέντος τοῦ Θ' Διεθνοῦς Βυζαντιν. Συνεδρίου (Θεσσαλονίκη, 12 - 19 Ἀπριλίου 1953) 3, Ἀθήναι 1958, σ. 7 - 13. Ἡ τελευταία ὡς ἄνω ἄποψις περὶ πιθανῆς σχέσεως τοῦ ἀναφερομένου ἐθίμου πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἄττιος ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Κυριακίδου αὐτόθι, ἰδίᾳ ἐν σ. 12.

προσέδεναν εις αὐτὸ κλωστήν καὶ τὸ ἐφόρουν ὡς περιάπτου, κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ τραχήλου»¹.

Περισσότερας λεπτομερείας τοῦ τρόπου καὶ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ κόκκινο ἀβγὸ μετεβάλλετο εἰς κρατητῆρα παρέχει ἡ γνωστὴ συλλογὴς θρακικοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου Ἑλληνικῆ Σαραντῆ-Σταμούλη, ἡ ὁποία εἰς δημοσιεύματά της εἰς τὰ περιοδικὰ «Θρακικά» καὶ «Λαογραφία» ἀναφέρεται κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸ θέμα.

Ὡς γράφει ἡ Σαραντῆ, «τὰ ἀβγά πού (γεννοῦν) οἱ ὄρνιθες τὴν Μεγάλῃ Πέμπτῃ τὰ βᾶφουν, τὸ βράδῃ τὰ βάζουν σὲ μαντήλι, τὰ πηγαίνουν στὴν ἐκκλησίᾳ καὶ τὰ ἀφίνουν κάτω ἀπὸ τὸ δισκέλι πού διαβάζονται τὰ δώδεκα Εὐαγγέλια. Ἀφοῦ διαβασθοῦν τὰ παίρνουν καὶ τὸ ἓνα ἀφίνουν στὸ εἰκόνισμα τοῦ σπιτιοῦ. Ἐὰν αὐτὸ τὸ γέννησε μαύρη ὄρνιθα, στὰ ἑπτὰ χρόνια γίνεται κρατητῆρα. Τὸ ἀβγὸ ραγίζει, ἀπὸ μέσα, μαζεύεται, ξεραίνεται καὶ γίνεται σὰν πέτρα. Τὸ δίνεις στὸν κουγμουτζῆ νὰ κἀνῃ μιὰ τρῦπα στὴ μέση, περνᾷς κλωστὴ κόκκινη καὶ τὸ φορεῖ»² ἢ ἔγκυος.

Ὡς συνηθίζετο ἐπίσης εἰς τὴν Τζετώ, κατὰ τὴν αὐτὴν συλλογέα, τὸ ἀβγὸ τὸ ὁποῖον ἐγεννᾶτο τὴν Μ. Πέμπτῃ ἀπὸ μαύρην ὄρνιθα «πρῶτα τὸ ἔβαφαν. Μ' αὐτὸ ἡ νοικοκερὰ σταύρωνε ὄλων τὰ πρόσωπα, πού ἦτανε σπίτι, κ' ἔλεγε 'πὸ τρεῖς φορές: Κόκκινα ἀβγά / κόκκινα μάγουλα. Ὑστερα τὸ ἄφηνε στὸ εἰκονοστάσι γιὰ τὸ χαλάζι ἢ γιὰ κρατητῆρα, πού γίνονταν, ἂν ἔμνισκε ἑπτὰ χρόνια»³. Τὸ ἀβγὸ τοῦτο τὸ «εἶχαν σὰν τὸ τιμιόξυλο»⁴.

Γενᾶται τώρα τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ συνήθεια χρησιμοποίησεως τοῦ κόκκινου ἀβγοῦ ὡς φυλακτηρίου, ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, ἀπαντᾷ τοπικῶς περιορισμένη εἰς τὴν Θράκην.

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τὴν ὁποίαν διενήργησα διεπίστωσα ὅτι συναφεῖς ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ἀβγοῦ τούτου ἔχουν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Λέσβου καὶ τῆς Λήμνου. Κατὰ τοὺς Λεσβίους δηλ. «ἄμα κρατήγσ' ἀνιστ' μένα κότσ'να ἀβγά ἰφτὰ χρόνια, γινόντιν κρατητῆρις. Ἐρχόντιν τσι πιτραδγιένιν τσ' οὔλου τοῦ μέσα τ' ἀβγοῦ γένιτι μιὰ τόσην' ψήφα. Αὐτὴν τ' ψήφα ἄλλ' φουρά, ἄμα κἀναμι δαχτ'λίδια μαλαματένια, τ' βάλαμι

1. Κ α λ λ. Χ ο υ ρ μ ο υ ζ ι ἄ δ ο υ, Τὸ παιδίον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων τῆς Ἀνατολ. Θράκης, Ἄρχ. Θρακ. Λαογρ. Γλωσσ. Θεσσαυροῦ 7 (1940 - 41), σ. 68.

2. Ἑ λ π ι ν. Σ α ρ α ν τ ῆ - Σ τ α μ ο ῦ λ η, Ἀπὸ τὰ θρακικά ἔθιμα, Θρακικά 1 (1928), σ. 127.

3. Ἑ λ π ι ν. Σ α ρ α ν τ ῆ - Σ τ α μ ο ῦ λ η, Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης, Λαογρ. 13 (1951), σ. 209.

4. Ἑνθ' ἀνωτ. 14 (1952), σ. 181, ἀρ. 364. Πρβλ. καὶ Δ η μ. Β. Ο ἰ κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ, Δημῶδες ἱατρικὴ ἐν Θράκῃ, Ἄρχ. Θρακ. Λαογρ. Γλωσσ. Θεσσαυροῦ 16 (1951), σ. 214.

καταμισί»¹. Κατὰ τὴν πίστιν τῶν χωρικῶν τῆς Λήμνου «ἅμα εἶναι τριῶν χρόνων (κόκκινο) ἀβγὸ στὸ εἰκονοστάσι, γίνεται κρατητήρα, δηλ. μιὰ πέτρα, ποὺ ἅμα τὴ βάλῃς ἀπάνω σὲ ἔγκυα γυναῖκα, εἴτε σὲ ζῶο ἔγκυο, ἔχουν τὴν ἰδέα ὅτι κρατεῖ»². Σχετικὴν εἰδήσιν χωρὶς λεπτομερείας ἔχομεν καὶ ἐκ τῆς "Υδρας. 'Ὡς ἐπὶ λέξει ἀναφέρεται «τὸ πρῶτο ἀβγὸ, ποὺ θὰ βάψουνε, τὸ βάζουνε στὸ εἰκονοστάσι καὶ τὸ φυλᾶνε ἕσαμε τοῦ χρόνου. Εἶναι τῆς Παναγίας. Γίνεται δὲ κρατητήρας»³.

Εἰς πολλὰ ἐξ ἄλλου μέρη τοῦ ἑλληνισμοῦ πιστεύεται ὅτι ὁ κρόκος τοῦ κόκκινου ἀβγοῦ, ἰδίως δὲ τοῦ γεννηθέντος ἀπὸ μαύρην ὄρνιθα τὴν Μεγάλην Πέμπτην, ὅποτε λαμβάνει χώραν ἢ βαφὴ τῶν ἀβγῶν, μετὰ παραμονὴν του εἰς τὸ εἰκονοστάσιον ἐπὶ πολλὰ συνήθως ἔτη, μάλιστα δὲ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, γίνεται «κεχριμπάρι» (Κύζικος⁴, Βιθυνία⁵, Λατσίδα Κρήτης⁶, Κορώνη Πυλίας⁷, Ἰκαρία⁸, Μῆλος⁹), «μαργαριτάρι» ('Αγία Ἄννα Εὐβοίας)¹⁰, «δαχτυλιδόπετρα» (Κρήτη)¹¹, «καμμιά φορά» μάλιστα «γίνεται μέσα στ' ἀβγὸ σταυρούλης, τὸ σποῦνε καὶ τὸ βρίσκουνε» (Σπάρτη)¹², ἀλλ' οὐδέποτε ἀναφέρεται ὅτι τὸ κεχριμπάρι, τὸ μαργαριτάρι, ἢ δαχτυλιδόπετρα ἢ ὁ σταυρὸς χρησιμοποιοῦνται ὡς κρατητήρες.

Βεβαίως πλὴν τῶν ἐντύπων αἱ συλλογαὶ λαογραφικῆς ὕλης τοῦ Κέντρου Λαογραφίας, τὰς ὁποίας κυρίως ἔλαβον ὑπ' ὄψιν μου, εἶναι κατὰ πλεῖστον γενικαί, ἐκ τοῦ λόγου δὲ τούτου ἔρευνα δι' εἰδικῶν ἐρωτηματολογίου θὰ ἠδύνατο ἐνδεχομένης νὰ διαφωτίσῃ καλύτερον τὸ θέμα τῆς γεωγραφικῆς διαδόσεως τοῦ ἐθίμου.

Ὅπως δὲποτε ἐκ τοῦ μέχρι τοῦδε γνωστοῦ, εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον, ὑλικοῦ προκύπτει ὅτι, ἂν τὰ περὶ τῆς χρησιμοποιοῦσεως τοῦ κόκκινου ἀβγοῦ ὡς περιάπτου δὲν εἶναι μόνον θρακικά, δεδομένου ὅτι σχετικὰς εἰδήσεις ἔχομεν καὶ ἐκ τῶν νήσων

1. ΚΛ, χφ. 3787, σ. 13.

2. Γ. Α. Μέγα, 'Ελληνικαὶ ἐορταὶ καὶ ἔθιμα τῆς λαϊκῆς λατρείας, Ἀθήναι 1957, σ. 153.

3. Νικ. Γ. Χαλιόρη, 'Υδρέϊκα λαογραφικά, Πειραιεὺς 1931, σ. 110, ἀρ. 14.

4. Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἐφεξῆς ΚΛ), χφ. 340, σ. 110.

5. ΚΛ, χφ. 1148, σ. 97.

6. ΚΛ, χφ. 1131, σ. 15.

7. ΚΛ, χφ. 1159 Α', σ. 92.

8. ΚΛ, χφ. 2449, σ. 286.

9. ΚΛ, χφ. 2339, σ. 161 - 162.

10. ΚΛ, χφ. 1479 Η', σ. 72.

11. Εὐαγγ. Κ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικά τῆς Κρήτης, Ἀθήναι 1949, σ. 29.

12. ΚΛ, χφ. 1372, σ. 154.

Λέσβου, Λήμνου και Ύδρας, άπαντοῦν ὁμως εὐρέως διαδεδομένα εἰς τὴν Θράκην, πάντοτε μάλιστα μετὰ τὰς ἀναγκαίας λεπτομερείας, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐπιτρέπουν νὰ σχηματίσωμεν ὁπωσδήποτε πλήρη εἰκόνα αὐτῶν.

Κατὰ τὰς παρατεθείσας εἰδήσεις ἡ δοξασία περὶ τῆς ιδιότητος τοῦ κόκκινου ἀβγοῦ νὰ προφυλάσῃ τὰς ἐγκύους ἀπὸ ἐνδεχομένων ἀποβολῶν φαίνεται ἐκ πρώτης τοῦλάχιστον ὕψους ὅτι στηρίζεται μόνον εἰς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν ὅτι τόσον τὸ ἀβγὸ τοῦτο, ὅσον καὶ ἄλλα σύμβολα λατρείας καὶ μάλιστα ἐξαιρέτων ἡμερῶν, ὕψωμα, Ουμίαμα Μεγάλης Πέμπτης κλπ., ἔχουν ἐξαιρέτους ἐπίσης ιδιότητας. Τὸ ὅτι, ὡς παραδίδεται εἰς τὴν Θράκην, τὸ ἀβγὸ τοῦτο γεννᾶται ἐνίοτε τὴν Μεγάλην Πέμπτην, ὅπερ ἔχει εὐλογηθῆ ἔντος τῆς ὄρνιθος ἀκόμη εὐρισκόμενον, ὅτι τοποθετεῖται καὶ παραμένει ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς τὸ εἰκονοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἀκοίμητος κανδήλα κλπ., ἐνισχύει τὴν πίστιν ταύτην. Εἰς τὰς εἰδήσεις ὁμως ἐκ Θράκης ἀναφέρεται ἔτι ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ὁ κρατητήρας πρέπει τὸ ἀβγὸ νὰ γεννηθῆ καὶ ἀπὸ μαῦρην ὄρνιθα. Ἡ προϋπόθεσις μάλιστα αὕτη ἀπαιτεῖται ἐνίοτε καὶ διὰ τὸ κόκκινον ἀβγὸ τοῦ Πάσχα, τὸ ὁποῖον εἰδικώτερον κατὰ διαδεδομένην συνήθειαν ὄχι μόνον εἰς τὴν Θράκην ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν λοιπὸν ἑλληνικὸν χῶρον καὶ πέρα τούτου εἰς τὸν εὐρωπαϊκόν, καταθάπτεται εἰς τοὺς ἀμπελῶνας ἢ ρίπτεται εἰς αὐτοὺς ἢ ἄλλως πως χρησιμοποιεῖται πρὸς προστασίαν τῶν καλλιεργείων ἀπὸ προσβολῆς χαλάζης, προξενούσης ὡς γνωστόν, μεγάλας καταστροφάς¹. Ἐξ ἄλλου, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ὁ κρατητήρας ἐφέρετο εἰς τὴν Θράκην ὡς περιάπτου προσδεδεμένος καὶ μετὰ κόκκινην κλωστήν. Τὸ γεγονός ὅτι τόσον τὸ μαῦρον χρωμα, ὅσον καὶ τὸ κόκκινον, θεωρούμενα ὡς ἀποτρεπτικὰ δαιμονικῆς ἐπηρείας καὶ ἄλλων κακῶν, ἔχουν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν μαγείαν, τὰς προλήψεις καὶ τὰς δεισιδαιμονίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ², ἀλλὰ καὶ ἄλλων λαῶν³, σημαίνει ὅτι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἔχομεν ἀνάμειξιν θρησκευτικῆς πίστεως καὶ λαϊκῶν δεισιδαιμόνων καὶ μαγικῶν δοξασιῶν μετὰ μακροχρόνιον ἀσφαλῶς παράδοσιν.

Πέρα ὁμως τῆς διαπιστώσεως ταύτης, ἡ ὁποία εἶναι κάπως ἀόριστος, νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ἀπίθανον ἢ ἐξεταζομένη συνήθεια παρὰ τὸν σημερινὸν ἐντόνως θρησκευτικὸν χαρακτηρη τῆς νὰ εἶναι μαγικῆς ἀρχῆς καὶ συγκεκριμένως ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀβγοῦ τῆς Μεγάλης Πέμπτης ὡς περιάπτου πρὸς προστασίαν τῶν

1. Ἰδὲ Ἐλ πιν. Σ α ρ α ν τ ῆ - Σ τ α μ ο ῦ λ η, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 212, ἀρ. 103, E c k s t e i n, Ei, ἐν Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens (ἐφεξῆς HDA) 2 (1929 - 30), στ. 609.

2. Ἰδὲ προξείρως Λαογρ. 23 (1970) Εὐρετ., λ. μαῦρος καὶ κόκκινος.

3. Ἰδὲ M e n g i s, Schwarz, ἐν HDA 7 (1935 - 36), στ. 1440, τ ο ῦ α ὑ τ ο ῦ, Rot, αὐτόθι, στ. 800 - 801.

ἐγκύων ἀπὸ ἀποβολῶν ἐγένετο πιθανῶς ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένου παλαιότερου προτύπου μαγικοῦ περιεχομένου.

Τὸ πρότυπον τοῦτο εἶναι, ὡς πιστεύω, ἡ χρησιμοποίησις πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν τοῦ ἀετίτου λίθου. Οἱ Ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι τὸν λίθον τοῦτον μετέφερον καὶ ἔθετον ἐντὸς τῆς φωλεᾶς των οἱ ἀετοὶ «ὅσπερ οὖν ἐξ αὐτῶν ἀετίτης κέκληται» κατὰ τὸν Αἰλιανόν, ὁ ὁποῖος ἐπιλέγει: «λέγεται δὲ οὗτος ὁ λίθος καὶ γυναιξὶ κνούσαις ἀγαθὸν εἶναι, ταῖς ἀμβλώσεσι πολέμιος ὢν»¹.

Λεπτομερείαις περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀετίτου λίθου καὶ περὶ τῆς θαυμαστῆς δραστηριότητός του ὡς περιάπτου παρέχει μεταξὺ ἄλλων πηγῶν τῆς ἀρχαίας γραμματείας, καὶ μάλιστα τῆς μεταγενεστέρας, ὁ Διονύσιος εἰς τὸ ἱξευτικόν του. Ὁ Διονύσιος ἀναφέρει: «ἦν δὲ ἀποτεκεῖν δέη (ἐνν. οἱ ἀετοί), κομίσαντές τινα λίθον ταῖς κοίλαις ἐντιθέασι καλιαῖς, ἵνα ἐν καιρῷ τίκτωσι, καὶ μὴ τὸ τικτόμενον πρὸ τῆς ὥρας ἀτέλεστον ὄθοιτο ὑπ' ἰσχύος. οὐ μὴν ἔστι τι σαφὲς περὶ τοῦ λίθου τούτου γιγνώσκων, ἀλλ' οἱ μὲν αὐτὸν ἀπὸ τῶν κавκασίων ὄρων, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ ὠκεανοῦ φασιν ὄχθης κομίζεσθαι, λευκὸν ὑπερφωδὸς ὄντα καὶ μεστὸν ἐνδοθεν πνεύματος, ὡς καὶ ἦχον ἀποτελεῖν, εἰ κινούτο. τικτούση δ' εἴ τις αὐτὸν περιάρπειεν, ὀλισθαίνειν διακωλύσει τὸ βρέφος...»². Ὁ Νεπουάλιος³ καὶ αἱ Κοιρανίδες⁴ ἀναφέρουν «λίθον ἔγκνον», ὁ Δημόκριτος «ἐγκύμονα λίθον»⁵, εἰς τὸν Φυσιολόγον ἀποκαλεῖται «εὐτόκιος λίθος»⁶, εἰς δὲ τὸν ἱατρὸν Ἀέτιον ἀναγράφεται: «Ἀετίτης λίθος ὁ ἐν τῷ κινεῖσθαι ἦχον ἀποτελῶν, ὡς ἐτέρου ἐγκύμων λίθου ὑπάρχων, κατόχιον ἐμβρῶν ἐστίν, ὅταν ὀλισθηραὶ ὄσιν αἱ μήτραι, περιαιπτόμενος ἀριστερῶ βραχίονι»⁷. Κατὰ παραλλαγὴν τοῦ Φυσιολόγου «ὁ λίθος ἔχει κατὰ τὸ κάρουν τὴν περιφέρειαν»⁸, κατὰ τὸν Εὐστάθιον «ἔστι δὲ ὁ λίθος περιφερὴς ὡς κάρουν»⁹, τοῦτο δ' ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος Μιχαὴλ Γλυκᾶς¹⁰.

Ἐχει ἤδη παρατηρηθῆ ὅτι ἡ περίεργος φύσις τοῦ λίθου ἀπετέλεσε τὴν ἀφορμὴν νὰ ἀποδοθοῦν εἰς αὐτὸν τοιαυτὰ θαυμασταὶ ιδιότητες. Ἐπειδὴ δηλ. ὁ ἀετίτης περιέχει κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας ἐντὸς αὐτοῦ ἕτερον λίθον, ὥστε κινούμενος νὰ παράγη

1. Αἰλ., Περὶ ζῴων ἰδιότ. 1, 35 (Loeb).

2. Διονύσιος, Ἱξευτ. 1, 3 (Garzya, Teubn.).

3. Νεπουάλιος, σ. 2, ἀρ. 49 (Gemoll).

4. Κοιρ. πρώτη, στοιχ. Α, ἀρ. 1, σ. 6 (Mely-Ruelle).

5. Δημόκριτος, σ. 4, ἀρ. 2 (Gemoll).

6. Φυσιολ., ἀρ. 19.

7. Ἀέτιος, 2, 32. Ἐκ τοῦ περὶ λίθων Δημοσθένους (Olivieri, Teubn.).

8. Φυσιολ., ἀρ. 19 (Lauchert).

9. Migne, PG 18, στ. 732.

10. Μιχ. Γλυκᾶς, Βίβλ. χρον., σ. 82 (Bonn.).

ἤχον, ὁμοιάζει πρὸς ἐγκυον γυναῖκα (ἐγκυος λίθος), ἐξ οὗ καὶ ἀπετέλεσεν οὗτος κατὰ τὴν ἀρχὴν «τὸ ὅμοιον διὰ τοῦ ὁμοίου» (similia similibus) φυλακτῆριον ἀποτελεσματικὸν τῶν ἐγκύων γυναικῶν. Κατόπιν ἀπεδόθησαν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλαι ποικίλαι θαυμασται ιδιότητες.

Αἱ δοξασαί αὗται περὶ τοῦ ἀετίτου λίθου, τὰς ὁποίας ἀναφέρουν πολλοὶ συγγραφεῖς τοῦ Μεσαίωνα Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι, βιβλία ἰατρικά, περιγραφικὰ διαφόρων λίθων καὶ βιβλία φυσικοῦ περιεχομένου, ὡς ὁ μνημονευθεὶς Φυσιολόγος -ῆ βραχεῖα δηλ. ἐκείνη συγγραφὴ ἀσημάντου κατὰ τὰ ἄλλα περιεχομένου, ἡ ὁποία λόγῳ τῶν συμβολισμῶν τοὺς ὁποίους περιέχει καὶ τῆς ἀποδοχῆς τῆς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀπέκτησε μεγίστην σπουδαιότητα, με ἀποτέλεσμα νὰ διαδοθῇ ὅσον ὀλίγα βιβλία-εἶναι γνωσταὶ εἰς πολλοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας ὁ ἀετίτης λίθος χρησιμοποιεῖται ἰδίως πρὸς παρεμπόδισιν προώρων τοκετῶν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων ἀλλ' εἰς περιορισμένην ἔκτασιν. Ὡς καὶ τὸ ἀβγὸ τοῦ Πάσχα καλεῖται οὗτος κρατητήρα. Οὕτως εἰς Παχτούριον Τρικάλων «γὰ νὰ μὴ πάθῃ ἡ γυναῖκα ἀποβολὴ τῆς ἔδιναν καὶ κρατοῦσε τὴν κρατήρα. Εἶναι ἓνα εἶδος μικροῦ σφαιριδίου (βώλου), τὸ ὁποῖο εἶχαν τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἔφερεν ἀπὸ τῆ θάλασσα ὁ σταυραῖτὸς στὴ φωλιά του»¹. Κρατητήρα ἐπίσης καλεῖται εἰς Κῶ λίθος περιαιπτόμενος εἰς τὸν λαιμὸν τῶν ἐγκύων αἰγῶν καὶ προβάτων πρὸς τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω σκοπὸν, εἶναι δὲ οὗτος πιθανῶς ὁ ἀετίτης². Ὁ λίθος λέγεται ἀλλοῦ «ἀετόπετρα»³. Εἰς Ὀχθονίαν Εὐβοίας «ἡ πέτρα τοῦ ἀετοῦ» ἔθεωρεῖτο «κεμῆλιο, φυλακτὸ στὸ σπῆτι»⁴. Ὑπὸ τὸ ἰταλικὸν ὄνομα ἀκουίλινα ἀναφέρεται ὁ ἀετίτης εἰς τὸ Γεωπονικὸν τοῦ Ἀγαπίου Λάνδου⁵, «ἀετίτην οὐχὶ τὸν ὠκυτόμιον» ἀναφέρει μαγικὸν κείμενον⁶, τέλος δὲ περὶ λίθου ἀετίτου γίνεται λόγος καὶ εἰς νεώτερον ἀστρολογικὸν κώδικα⁷.

Ὡς εἶναι εὐνόητον, τὸ ἀβγὸ ὡς κυοφορούμενον καὶ ἰδίως ὡς κύον ἦτο κατάλληλον διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κρατητήρας κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἀξίωμα «τὸ ὅμοιον διὰ τοῦ ὁμοίου». Τὰ μυθεύματα δὲ περὶ τοῦ ἀετίτου, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους

1. Ἱστορία - λαογραφία τῆς περιφέρειας τοῦ νομοῦ Τρικάλων, τεύχ. 2, 1962, σ. 43.

2. Ἰδὲ Ἀ ν α σ τ. Μ. Κ α ρ α ν α σ τ ἄ σ η, Ποιμενικὰ τῆς Κῶ, Λαογρ. 16 (1956 - 57), σ. 99.

3. Ἰστ. Λεξ. Ἀκαδ. Ἀθην. ἐν λ.

4. Κλ, χφ. 3530, σ. 148 - 149.

5. Ἀ γ α π ῖ ο υ, Γεωπονικόν⁶, Βενετία 1884, σ. 146 § 156.

6. A r m. D e l a t t e, Anecd. Athen. 1, σ. 492.

7. Cat. Cod. Astr. Graec. 8, 3, σ. 14. Ἰδὲ πλείονα περὶ τοῦ ἀετίτου Σ τ ε φ. Δ. Ἡ μ ἔ λ λ ο υ, Τὸ περὶ ζῶων ἰδιότητος ἔργον τοῦ Αἰλιανοῦ ὡς πηγὴ εἰδήσεων περὶ μαγικῶν καὶ δεισιδαιμόνων δοξασιῶν καὶ συνηθειῶν, ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 43 - 44.

καλεῖται ἐπίσης κρατητήρας, ἦτο εὐκολον νὰ ἀποδοθοῦν καὶ εἰς τὸ ἀβγό, ἔχον ἐπὶ πλέον, ὡς εἶδομεν, τὸ αὐτὸ χρῶμα πρὸς τὸν ἀετίτην, «λευκὸν ὑπερφυῶς ὄντα» κατὰ τὸν Διονύσιον, ὡς καὶ τὸ αὐτὸ περίπου μέγεθος, ἦτοι τὸ μέγεθος καρύου, ὡς ὁ ἀετίτης εἶχε «κατὰ τὸ κάρον τὴν περιφέρειαν» κατὰ τὸν Φυσιολόγον καὶ τοὺς ἄλλους ἀνωτέρω μνημονευθέντας συγγραφεῖς. Ἀναφέρω προσέτι ὡς ἐνδεικτικὴν μόνον, διότι δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ ἐντελῶς συμπτωματικὴ, τὴν παρὰ Χουρμουζιάδη λεπτομέρειαν ὅτι τὸ πασχαλινὸν ἀβγό μετὰ τὴν παραμονὴν του ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη εἰς τὸ εἰκονοστάσιον καὶ τὴν ἀποξήρανσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ του «σειόμενον διὰ τῆς χειρὸς ἐκουδούνιζε», τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἀναλογίαν πρὸς τὸ πιστευόμενον περὶ τοῦ ἀετίτου, ὅτι ἐξέπεμπεν ἦχον «εἰ κινοῖτο» κατὰ τὸν Διονύσιον, ἢ ὅτι κατὰ τὸν Ἀέτιον «ὁ ἐν τῷ κινεῖσθαι ἦχον ἀποτελῶν, ὡς ἐτέρον ἐγκύμων λίθου ὑπάρχων» κ.ἄ. Ἐν κατακλιθεὶς θὰ ἐπεθύμουν νὰ παρατηρήσω ὅτι δὲν ἀναφέρεται βεβαίως χρησιμοποίησις ὀλοκλήρου τοῦ ἀβγοῦ ὡς φυλακτηρίου, ὡς συμβαίνει μὲ τὸν ἀετίτην, ὁ ὁποῖος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἔπαυε νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς ἔγκυον γυναῖκα, ἀλλὰ τοῦτο προκειμένου περὶ τοῦ πρώτου θὰ ἦτο ἴσως πρακτικῶς ἀδύνατον, λόγῳ προφανῶς τοῦ κινδύνου εὐκόλου διαρρήξεως τοῦ κελύφους του.

RÉSUMÉ

Coutume de Pâques de Thrace au contenu magique

par Steph. D. Imellos

Il s'agit de la coutume selon laquelle les oeufs rouges du Jeudi Saint sont un moyen de protéger les femmes enceintes contre les fausses-couches.

Cette coutume se rencontre surtout en Thrace.

Nous croyons que la puissance attribuée par le peuple à cet oeuf ne s'appuie pas seulement sur la foi religieuse en général qui veut que les symboles de culte des jours extraordinaires, à l'exemple de l'oeuf cité ci-dessus, aient des qualités significatives. Par contre l'utilisation de l'oeuf comme talisman s'est effectuée probablement sous l'influence de modèles plus anciens, c'est-à-dire de la pierre dite de l'aigle (aétite). L'oeuf en tant qu'objet porté par la poule et objet de gestation se prête à son utilisation comme talisman en vertu de l'axiome «similia similibus»; c'est également le cas de la pierre d'aigle qui présente des ressemblances avec l'oeuf.

On doit noter que les croyances des anciens relatives à la pierre d'aigle sont retenues jusqu'aujourd'hui.